

BİBLİYOGRAFYA

Z. Y. HERSCHLAG : «**Turkey, an Economy in Transition**» - **Publications on Social Change**, No. 14. Institute on Social Studies. Uitgeverij van Keulen N. V. The Hague, 1959, s. 340 [*]

Kudüs Üniversitesi İktisat profesörlerinden Z. Y. Herschlag, kitabında Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan son yıllara kadar Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve bilhassa gelişme hareketine tesir eden müessesevî çerçeveyi incelemektedir. Yazarın üstünde durduğu hususlar 1923 den bu yana çıkarılmış olan kanunlar, takip edilen değişik iktisat siyasetleri ve 1929 - 35 depresyonu, İkinci Dünya Harbi gibi önemli olayların iktisadî kalkınma gayretleri üzerindeki tesirleridir.

Yazarın Türkiye ekonomisi ile ilgisinin yeni olmadığı doktora tezinin konusunun iki dünya harbi arasındaki devrede Türkiye'nin iktisadî kalkınması üzerinde olmasından ve şimdiye kadar muhtelif dergilerde devletçilik, müdahalecilik gibi memleketimizde tatbik edilmiş ekonomi siyasetleri hakkında çıkan etüdlerinden anlaşılmaktadır. Bu itibarla kitap, uzun yıllar önce başlıyan bir ilgi ile toplanan bilgiyi okuyucuya vermekte ve Türkiye ekonomisinin gelişme tarihçesini anahatları ile çizmektedir. Kitaba hususî bir önem atfettiren bir nokta da Türkiye'nin kalkınma gayretleri başyahberi geçirdiği muhtelif safhaları aynı eser içinde toplamış olması ve birçok kaynaklarda dağılmış bulunan bilgiyi bir araya getirmek suretiyle okuyucuya bu safhalar arasında bir mukayese yapma imkânı vermesidir.

Z. Y.Herschlag topladığı geniş bilgi çıkınına dayanarak Türkiye ekonomisindeki kalkınma gayretlerinin tahlilini yapmamaktadır. Sadece 1930 lar ve 1950 den sonra marjinal kapital hasıla nisbetinin değişmesi ve bunun iktisadî büyüme üzerindeki tesirlerini incelediği son bahiste ve sözkonusu iki gelişme safhasında takip edilen iktisat politikasının tesiri altında büyümede rol oynayan iktisadî sektörü tecrit etmeğe çalıştığı bahislerde bir tahlil yapma gayreti sezilmektedir. Ancak, kanaatimizce, yazar bu tahlillerinde, biraz aşağıda tenkitleri-

[*] Kitapta ele alınan meseleler ve kitabın anahatları için bak: Z. Y. Herschlag, *Türkiye - İktisadî Halinde Bir Ekonomi*, Forum, cilt XII, sayı 134.

mizden de görüleceği gibi, bir takım peşin hükümleri isbat etmek için kabul edilemeyecek hesaplar yapmakta ve devamlı olarak tenakuza düşmektedir. Bilhassa, rakamların son derece dikkatsizce kullanılması hayret vericidir.

Herhalde, değişik iktisat siyasetlerinin ekonomi üzerindeki tesirlerini ortaya koymak gayesini güderken bu iki konu ve ekonominin büyümesi üzerinde vasıtalı veya vasıtasız şekilde tesiri olan ilgili iktisadî değişgenleri dikkatle işleyen bir çalışma, çok daha ilgi çekici meseleleri ortaya koyabilirdi. Maamafih, Prof. Herschlag'ın kitabında verilen bilgi ve bibliyografya, bu konuları işleyecek araştırmacıların çalışmalarını muhakkak ki kolaylaştıracaktır.

Kitabın en ilgiçeki olması gereken son on iki sayfalık bahsi, «Büyüme Nisbeti ve İktisat Siyasetleri» başlığını taşımaktadır. Yazar, büyümenin sabit fiatlarla mecmu millî gelir ve nüfus başına reel millî gelirdeki artış nisbetiyle ölçülmesi gerektiğini belirttikten sonra, münhasıran iç kaynaklarla büyümenin finanse edildiği 1930 yıllarıyla, dış finansman kaynaklarından geniş ölçüde istifade suretiyle millî gelirin daha yüksek bir nisbetinin yatırıma tahsis edilebildiği 1950 devresinde nüfus başına reel millî gelir artışlarının niçin aynı nisbette olduğu sorusunun cevabını aramaktadır. 1935 - 39 yılları arasında nüfus başına reel millî gelir (1938 fiatlariyle) 82 T.L. den 95 T.L. ye çıkmış, yani yılda %4 artmış, 1950 - 56 yılları arasında ise bu nisbet yine aynı kalmıştır. 1950 den sonraki devrede 1930 lara nazaran reel millî gelirdeki yıllık artış nisbetinin yükselmesine rağmen, nüfus artış haddinin de ikinci devrede yükselmiş olmasının nüfus başına reel millî gelir artışını 1930 lardaki seviyeye indirdiğini kabul eden Prof. Herchlag, yukardaki sorunun cevabını marjinal kapital hasıla nisbetinin kötüleşmiş olmasında aramak gerektiğini ileri sürmektedir.

Kanaatimizce, yazar her iki devrede de marjinal kapital hasıla nisbetini hesaplamazdan önce, daha bu hesabı yapmasını gerektiren sebepler hususunda bir hataya düşmektedir. Şöyle ki : safi marjinal kapital hasıla nisbetini «safi yatırım / safi millî hasıla artışı» diye tarif ettiğimize göre, nüfus başına reel millî gelir artış nisbetinin her iki devrede de aynı olması bize marjinal kapital hasıla nisbetindeki değişme hususunda hiçbir şey söylememektedir. Zira, 1930 lara nazaran 1950 devresinde safi yatırım / safi millî hasıla artışı oranı yükselmiş, fakat kendisinin de kabul ettiği gibi, aynı zamanda safi millî hasıladaki nisbi artış da yükselmiştir. Bu arada, nüfus artış nisbetin-

deki yükseliş nüfus başına reel millî gelir artışı haddini aynı seviyeye indirmişse, bu noktaya dayanarak kendisinin yaptığı gibi MKHN'nin büyüdüğüne peşin olarak hüküm vermek mümkün değildir.

Bu noktadan hareket eden yazar, MKHN'ni hesaplama gayretlerinde şaşkıncı hatalara düşmektedir. Prof. Herschlag'a göre 1954 - 55 yıllarında safi yatırımlar millî gelirin takriben % 15 i civarındadır; 1951 - 55 devresinde ise yıllık millî gelir artış nisbeti %4,5 dur. Demek oluyor ki, MKHN'i 3,3 gibi yüksek bir rakamdır. Bu nisbet 1930 larda Türkiye için carî olan 2 - 3 arasındaki MKHN'inden büyük olduğu gibi, ABD, İsrail, ve Hindistan için yapılan hesaplarda elde edilen MKHN'inden de büyüktür.

Ancak, Prof. Herschlag bu hesabı yaparken, 1954 - 55 yıllarındaki yatırım nisbetinin 1951 - 55 yılları arasındaki büyüme nisbetini tayin ettiği gibi kabulüne imkân olmayan bir muhakeme yürütmektedir. Bütün 1951 - 55 devresi gözönünde tutulduğunda değil safi yatırımlar, gayri safi yatırımlar dahi safi millî hasılanın %15 ine varmamış, fakat bu nisbet 1954 - 55 yıllarında diğer yıllara nazaran yükselmiştir. Bu itibarla, en az bir yıllık gecikmeyle, bu yatırım nisbetinin tesirini 1955 - 56 yıllarındaki artış nisbetine kıyas etmek gerekir. Aşağıdaki tablo 1951 - 55 yıllarında sabit fiatlarla safi yatırımları ve yurtiçi hasılasını göstermektedir [1].

TABLO I.

Yıllar	Yurtçici hasılası (1948 fiatlarile) Milyon T.L.	Artış ve eksiliş Milyon T.L.	Safi yatırımlar (1948 fiatlarile) Milyon T.L.	Safi yatırımlar (%)
1951	11.611,0	—	—	—
1952	12.603,4	+ 992,4	1.049,4	9
1953	14.010,5	+ 1.407,1	1.524,1	12
1954	12.675,2	— 1.335,3	1.368,9	9
1955	14.010,9	+ 1.335,7	1.610,7	12,7
	<i>Toplam</i>	<i>2.399,5</i>	<i>5.553,1</i>	<i>vasatı 10,8</i>

[1] Bu rakamlar Dr. N. Bengül, *Türk Ekonomisinde Marjinal Kapital Hasıla Nisbeti*, S. B. F. Dergisi, Eylül 1958, tablo 2 ve tablo 3 den alınmıştır.

Demek oluyor ki, 1951 - 55 devresinde, vasatî olarak yurtiçi hasılasının %10,8 ini teşkil eden 5.553,7 milyon T.L. lik mecmu safî yatırım, yurtiçi hasılasında 2.399,5 milyon T.L. lik bir artış sağlamıştır. Bunun tekabül ettiği MKHN'i 2,2 dir.

Bütün 1948 - 56 devresi için MKHN'yi hesaplayan Dr. N. Bengül, hava şartlarının tesiri tecrit edilmediği takdirde MKHN'yi 1,6, edildiği takdirde ise 1,75 gibi bir rakamın temsil edebileceğini, 1952 - 56 devresi içinse MKHN'nin 2,3 olduğunu dikkatle hesap etmiştir [2]. Dr. K. Gürtan ise 1948 - 55 yılları arasında yatırımların ortalama veriminin % 53 olduğunu hesaplamıştır ki [3] bunun da tekabül ettiği MKHN 1,8 dir.

1951 - 55 yılları arasında Türk ekonomisinin büyüme hızının yılda %4,5 olduğunu söyleyen Prof. Herschlag yine bir rakam hatasına düşerek 1955 yılındaki sabit fiatlarla safî millî hasılayı (istihsal âmil-leri fiatlarla) 12.668,5 milyon T.L. yerine 12.568,5 milyon T.L., 1951 yılındakini ise 10.495,6 milyon T.L. yerine 10.496, milyon T.L. olarak göstermektedir [4]. Bu itibarla, 1951 - 55 yılları arasında safî millî hasılanın yıllık artış hızı

$$\sqrt[4]{\frac{12.668,5}{10.495,6}} = \sqrt[4]{1,207} = 0/0 4,9 \text{ dur.}$$

MKHN'i ise $10,8/4,9=2,2$ dir.

Yine kendi verdiği rakamlara göre, 1933 - 39 devresinde vasatî yıllık yatırım (gayrisafi olarak) 150 - 200 milyon T.L.; yıllık millî hasıla artışı (bunun safî veya gayrisafi olduğu tasrih edilmemekle beraber s. 271 deki dipnot[5]den gayrisafi olduğu anlaşılmaktadır) 70-80 milyon T.L. dir. Buna göre, gayrisafi MKHN'i asgarî rakamlar üzerinden 2,1, âzamî rakamlar üzerinden 2,5 dur.

Yukardaki izahattan anlaşılacağı üzere, 1933 - 39 devresindeki gayrisafi MKHN'i, 1951 - 55 devresindeki safî MKHN'den pek farklı değildir. Esasen, Türkiye gibi rakamlardaki hata payının hiç de küçük olmadığı bir memlekette, bilhassa iktisadî şartlar ve diğer istih-

[2] Ibid.

[3] Dr. Gürtan, Türkiye'de Yatırımlar, İstanbul 1959, İstanbul Üniv., İktisat Fak. yayını, s. 137.

[4] Bu rakamlar için bak: Türkiye Millî Geliri, 1938, 1948 - 56, İ.U.M. Yayın No. 374, Ankara 1957, s. 9.

sal faktörlerindeki artış itibariyle birbirinden pek farklı devrelerin mukayesesinde MKH nisbetindeki değişmelere dayanarak kesin sonuçlara varmak herhalde mümkün değildir.

Gayrimüstahsil yatırımlar nisbetinin sözkonusu iki devrede farklı olması dolayısıyla MKHN'ye tesir etmesi hususuna gelince: yazarın verdiği rakamlara göre, 1933 - 39 devresinde 446 milyon T.L. lik mecmu devlet yatırımlarının 311 milyon T.L. si gayrimüstahsil diyebileceğimiz sosyal yatırımlara, 135 milyon T.L. si ise müstahsil yatırımlara tahsis edilmiştir. Diğer bir deyişle, gayrimüstahsil yatırımlar mecmu yatırımlar içinde %70 i, müstahsil yatırımlar ise %30 u teşkil etmektedir [5]. Dr. K. Gürtan'm verdiği rakamlara göre, 1948-55 devresinde gayrimüstahsil yatırımlar mecmuun %69 unu, müstahsil yatırımlar ise %31 ini teşkil ettiğine göre [6], bu hususun her iki devredeki MKHN üzerinde bir tesiri olmamak gerekir.

Kanaatimizce, iki devrenin mukayesesinden çıkan sonuç, 1930 larda ve 1950 den sonraki devrede MKHN'nin pek de farklı olmamasına rağmen, ikinci devrede millî hasılanın daha yüksek bir nisbetinin yatırılmasının millî hasıladaki nisbî artışı yükselttiği, fakat bu arada nüfus artış nisbetinin de yükselmesinin (1927 - 40 yılları arasında yıllık artış nisbeti %1,65 iken 1950 - 55 yılları arasında bu nisbet %2,75 e çıkmıştır[7]) her iki devrede de nüfus başına reel millî gelir artışını aynı seviyeye indirmiş olduğudur. Gerçekten, 1930 larda ve 1950 den sonraki devrede nüfus başına reel millî gelir artış nisbetinin aynı olabilmesi için, ikinci devrede safî hasıladaki artış nisbetinin 1930 lara nazaran %66 nisbetinde daha yüksek olması gerekir.

Türkiye için elde edilen MKHN ise, diğer memleketlere nazaran çok yüksek bir rakam olmayıp, aksine Dr. N. Bengül ve Dr. K. Gürtan'm belirttiği gibi çok müsait bir rakamdır.

Kitapta ilgi çekici diğer bir konu da, yine 1930 larla 1950 den sonraki devrede ekonominin büyümesinde hangi sektörün rol oynamış olması ile ilgilidir. 1930 lar için sektörler itibariyle elde pek de güvenilir safî hasıla rakamları, deflasyon endekslerinin bulunmaması ve 1930 lardaki millî gelir tahminleri için kullanılan deflasyon endeksinin 1938 esas seneli ve 1948 den sonraki devre için 1948 esas

[5] S. 123.

[6] Dr. K. Gürtan, op. cit., s.

[7] Aylık İstatistik Bülteni, No. 61, s. 150.

seneli olmasının mukayeseyi güçleştirmesine rağmen, bu noktayı ta kip edilen devlet siyaseti çerçevesinde inceliyen Prof. Herschlag'ın ileri sürdüğü iddialar tetkike değer.

Yazara göre, 1929 - 39 yılları arasında ziraatte safi hasıla %20 nisbetinde artmış, ancak ziraî nüfus da aynı nisbette arttığından nüfus başına safi hasılda bir yükseliş olmamıştır (s. 150). 1935 - 39 yılları arasında ziraatta, nüfus başına safi hasılda pek cüz'î bir artış olmakla beraber, 1929 - 39 yılları arasında sabit kalmış; diğer bir deyişle, 1935 - 39 yılları arasındaki artış ancak 1929 - 35 yılları arasındaki azalışı karşılayabilmiştir. Bu hasıla artışının kaynağı, entansifleşme değil, ekilen arazinin genişlemesi olmuş, devletin ziraate yaptığı yatırımlar ise gayrikâfi kalmıştır.

Diğer taraftan, 1933 - 39 yılları arasında sınaî sektörde işgücü ve safi hasıla üç misli artmış olduğundan, bu sektörde de nüfus başına safi hasılda bir çoğalma görülmemiştir (s. 140). Fakat, aynı yıllar arasında ziraatten ikinci ve üçüncü grup faaliyetlere işgücü transferi, bu faaliyetlerin millî hasıla içindeki nisbetini büyütecek bir önem arzemiş ve nüfus başına reel millî geliri bu yoldan artırmak mümkün olmuştur (S. 161). Ancak, faal nüfusun %80 i ziraatte çalışmaya devam ettiği gibi, sınaî sektörde çalışan nüfus nisbeti de %8 i geçmemiş ve dolayısıyla nüfusun meslekî dağılımı 1930 larm başı ve sonunda bir fark göstermemiştir (s. 160 - 61).

Doğrusu, nüfusun ziraat ve diğer sektörler arasındaki meslekî dağılımını değiştirebilecek kuvvette olmayan bir işgücü transferinin nüfus başına reel millî gelirden %19 nisbetinde bir artışı nasıl sağhyabildiği —kendi verdiği rakamlara göre 1938 fiatlarıyla nüfus başına reel millî gelir 1929 da 80 T.L., 1939 da ise 95 T.L. dir (s. 164) — müphem olmakla beraber, yazara göre 1929 - 39 yılları arasındaki büyüme esas itibariyle bu âmile atfedilmelidir. Bilhassa, 1929 - 35 yılları arasında faal nüfusun %80 inin çalıştığı ziraî sektörde nüfus başına safi hasıla azaldığı, sınaî sektörde ise aynı kaldığı halde reel millî gelirin nüfus başına 80 T.L. den 82 T.L. ye nasıl çıktığını pek anlamak mümkün değildir.

Kanaatimizce, depresyon devresinde ziraatte nüfus başına safi hasıla azaldığı iddiasını yazarın kullandığı nüfus tahminleri ve deflasyon endeksi çerçevesinde incelemek gerekmektedir. 1927 yılı için yapılan son nüfus tahmini bu yılda nüfusun 13.648.270 olmayıp,

14.250.000 olduğunu ortaya koymuştur [8]. Bu itibarla, sön nüfus tahminine göre, 1927 yılında ziraatte nüfus başına safî hasıla daha düşük olmak ve dolayısıyla 1927 - 35 yılları arasında azalmamak gerekmektedir.

Yazarı, 1929 - 39 devresinde ziraatteki safî hasıla artışını küçümsemeye sevkeden diğer bir husus da kullandığı deflasyon endeksinin doğmaktadır. Yazar, bu devrede carî fiatlarla mevcut olan sektörler itibariyle hasıla tahminlerini toptan eşya ve perakende eşya fiatlarıyla karışık bir fiat endeksi ile tashih etmiştir (s. 163). Bildiğimiz kadarı, bu devre için elde mevcut olan tek toptan eşya fiat endeksleri İstanbul Ticaret Odasınınca hazırlanan 1913 - 14 esas seneli İstanbul toptan eşya fiatları endeksi ile 1927 esas seneli İstanbul toptan eşya fiatları zincirleme endeksidir. Pazarlama marjlarının sabitliği dolayısıyla İstanbul gibi bir şehirdeki toptan ve perakende eşya fiatı endekslerinin çiftçinin eline geçen ziraî mahsul fiatlarındaki bütün düşüşü aksettirmesi ise [9] uzak bir ihtimaldir. Ziraî fiatlardaki bütün düşüşü aksettirmiyen deflasyon endeksleri kullanıldığı takdirde ise ziraî hasıla azalmış tahmin edilebilir veya artış küçümsenebilir. Kanaatimizce, bu nokta Prof. Herschlag'ın vardığı sonuç bakımından varittir ve kendisini ekonomideki en önemli sektör olan ziraî sektörde nüfus başına safî hasıla artmadığı sonucuna götüren bir taraftan 1927 yılı için düşük bir nüfus tahmini kullanmış olması, diğer taraftan kullandığı deflasyon endeksinin şüpheyi çeken mahiyetidir. Bu itibarla, 1929 - 39 devresinde ziraî hasıladaki artış, herhalde ekonominin büyümesinde yazarın tahmin ettiğinden daha önemli bir rol oynamış olsa gerekir. Maamafih, bu noktayı şimdilik bir tarafa bırakarak, 1950 den sonraki devrede nüfus başına reel millî gelir artış kaynağını Prof. Herschlag'm hangi sektörde bulduğunu görelim.

Yazara göre, 1929 - 39 yılları arasında nüfus başına reel millî gelirdeki artış kaynağı ziraatin ikinci ve üçüncü grup faaliyetlere transferi olmakla beraber, 1950 - 53 yılları arasında bu kaynak ziraî sektör olmuştur (s. 261). Gerçekten, 1950 - 53 yılları arasında (1948 istihsal âmilleri fiatlarıyla) ziraî hasıla endeksi 97 den 136,5 a yükselmiş, yani %40 nisbetinde artmıştır. Kanaatimizce, yazar, yerleşmiş bir peşin hükmü isbat etmek istediğinde, ziraî hasılda hava şartları dolayısıyla ortaya çıkan şiddetli dalgalanmalardan yersiz bir şekilde istifade etmektedir. Şöyle ki: iyi bir mahsul yılı olmayan 1950 ile fev-

[8] Aylık İstatistik Bülteni, No. 61, s. 148.

[9] Bilindiği gibi, carî fiatlarla ziraî hasıla tahminleri toptan ve perakende fiatlar değil, fakat çiftçinin eline geçen fiatlar üzerinden yapılmaktadır.

kalâde müsait hava şartları dolayısıyla Türkiye ziraati için bir «boom» senesi olan 1953 yılının mukayesesi üç yılda %40 gibi çok önemli bir artış vermektedir. Kaldı ki, yine aynı yıllar arasında safi millî hasıla endeksinin 103,2 den 143 e çıkmış olması, yani %40 nisbetinde artmış olması diğer sektörlerdeki safi hasıla artışının ziraati hiç de geriden takip etmediğini göstermektedir. Bundan başka, bütün 1948-56 devresi gözönünde tutulduğunda ziraatteki hasıla artışının safi millî hasıla artışını geriden takip ettiği ve dolayısıyla diğer sektörlerin nüfus başına reel millî gelir artışlarında ziraatten daha önemli bir rol oynadıkları aşağıdaki tablonun tetkikinden kolayca görülebilir [10].

TABLO II.
*İstihsal sektörleri itibarıyla sabit fiatlarla Türkiye
Millî Gelir Endeksi*
(1948 istihsal âmilleri fiatlarıyla)

<i>Yıllar</i>	<i>Zirai hasıla</i>	<i>Safi millî hasıla</i>
1948	100	100
1949	78,3	88,8
1950	97,0	109,2
1951	117,1	119,1
1952	124,7	129,2
1953	130,5	143,7
1954	109,6	130,0
1955	124,3	143,7
1956	131,3	150,9

Yukardaki izahattan anlaşılacağı üzere, Prof. Herschlag, 1930 larda zirai sektörün büyümedeki rolünü küçümseme ve 1950 den sonraki devrede ise mübalâğa etme temayülündedir. Bu temayül çerçevesinde yazarın esas iddialarını inceliyelim.

Yazar pek haklı olarak (bu noktada kendisiyle aynı fikirde olduğumuzu belirtelim) kısa vâde bakımından zirai istihsaldeki artış ve fiatlardaki istikrarın büyümede önemli bir rolü olduğunu, fakat uzun vâdede gelişme ameliyesi bakımından nüfusun meslekî dağılımının değişmesi ve sanayi ve hizmetlerin nisbî payının artmasının esas olduğuna işaret etmektedir (s. 262 - 63). Devletin 1950 den sonraki siyasetinin ise ziraate imtiyazlı muamele yapmak ve sun'î vasıtalarla marjinal müstahsili korumak yönünde olduğunu belirtmekte ve Tür-

[10] Türkiye Millî Geliri, 1938, 1948 - 56, s. 9.

kiye'nin şehirleşme trendini aleyhe döndürecek bir temayüle cevaz mı verdiğini sormaktadır (s. 231). Sanayii koruyan ve ziraati ihmal eden devletçilik politikasının 1950 den sonra ziraati diğer sektörler aleyhine korumak yönünde bir gelişmeye yer bırakmaması gerektiğini ileri sürmektedir.

Kanaatimizce, gerek MKHN'nin 1950 den sonra 1930 lara nazaran büyüdüğünü ve bunun nüfus başına reel millî gelir artışını aynı hadde indirdiğini, gerekse 1930 larda ekonominin büyüme kaynağının ziraatten diğer sektörler nüfus transferi olduğu halde 1950 devresinde bunun ziraat sektör olduğunu iddia ederken yazar plânlı ekonominin bütün hatalarına rağmen plânsız ve koordine edilmemiş bir devlet müdahaleciliğine üstünlüğünü ortaya koymağa çalışmaktadır. Türkiye gibi nisbeten fakir ve tasarruf imkânları mahdut bir ekonomide plânlı bir yatırım siyasetinin büyümeyi hızlandıracağını biz de kabul etmekle beraber, bunu isbat etmek için yazarın ileri sürdüğü iddiaları kabul etmemekteyiz. Zira, kendi bekleyişlerinin aksine şehirleşme 1950 den sonra yavaşlamayıp, aksine fevkalâde sür'atlenmiş, ve ziraat dışındaki faaliyetlerde hasıla sür'atle artmıştır.

Nihayet işaret etmek istediğimiz son bir nokta da yazarın reel ve nakdî gelir arasında bir ayırma yapmadığı hususunda bizi şüpheye düşüren bir hükmüdür. Elde mevcut millî gelir tahminlerine göre, nüfus başına reel millî gelir (1938 fiatlarıyla) 1927 de 73 T.L. iken, 1939 da 95 T.L. ye yükselmiş, 1945 de ise 72 T.L. ye düşmüştür (s. 257). Harp içinde nüfus başına reel millî gelirdeki bu şiddetli düşüşe rağmen yazarın «gıda maddeleri fiatlarındaki yükseliş çiftçinin gelirini yükseltmiş olabilir» hükmünü ileri sürmesi bize biraz garip geliyor.

Kitap, yukarda başlıklarına işaret ettiğimiz mahiyette tenakuzlar, gevşek ifadeler ve peşin hükümlerle hayli yüklü bir tarihten ibaret olmakla beraber, Prof. Herschlag'm yine de faydalı bir eser meydana getirmiş olduğu kanaatindeyiz. Zira, daha önce de belirttiğinizi gibi, Türkiye Cumhuriyeti kurulalıberi ekonominin muhtelif gelişme safhalarını kavriyan bütün devreyi aynı eser çerçevesinde incelemesi ve esas itibariyle kalkınma gayretlerinin müessesevi âmillerini anahatlarıyla belirtmesi kitaba hususî bir önem atfetmemizi gerektirmektedir. Sırf ilmî merakı dolayısıyla yabancı bir memleketin meseleleriyle bu kadar yakından ilgilenen Prof. Herschlag'm kendi meselelerimize karşı ihmalkâr davranan ve «fildişi kuleleri» içinde yaşayan birçok iktisatçımıza da örnek olmasını dileriz.

Dr. Gülten KAZGAN